

Στίβεν Φράι

ΜΥΘΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Πέτρος Γεωργίου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΜΥΘΟΣ

ΣΤΙΒΕΝ ΦΡΑΪ

ΜΥΘΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΠΕΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια – Στοχασμοί

Στίβεν Φράι, *Μύθος*

Stephen Fry, *Mythos*

Μετάφραση: Πέτρος Γεωργίου

Επιμέλεια-διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

Σελιδοποίηση: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Copyright© Stephen Fry, 2017

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2020

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις Penguin

Random House, Λονδίνο, 2017

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Δεκέμβριος 2021

ΚΕΤ Δ214 ΚΕΠ 974/21

ISBN 978-960-16-9261-6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Για τον Έλλιουτ με αγάπη

Η αφιέρωση του βιβλίου είναι γραμμένη με ελληνικά στο πρωτότυπο ως
εξής: ΓΙΑ ΤΟΝ ΈΛΛΙΟΤΤ ΜΕ ΑΓΑΠΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν ήμουν πολύ μικρός, είχα τη μεγάλη τύχη να αγοράσω ένα βιβλίο που λεγόταν *Ιστορίες από την αρχαία Ελλάδα* (*Tales from Ancient Greece*). Ήταν έρωτας με την πρώτη γνωριμία. Όσο κι αν μου άρεσαν αργότερα οι μύθοι και οι θρύλοι από άλλους λαούς και κουλτούρες, αυτές οι ελληνικές ιστορίες διέφεραν, γιατί έκαναν την ψυχή μου να φλέγεται. Ο δυναμισμός, το χιούμορ, το πάθος, οι χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες και οι αληθοφανείς λεπτομέρειές τους μου έκλεψαν την καρδιά από την πρώτη στιγμή. Ελπίζω να βιώσεις το ίδιο. Ίσως γνωρίζεις ήδη κάποιους από τους μύθους που διηγούμαι εδώ, αλλά, αν δεν έχεις συναντήσει ξανά τους χαρακτήρες και τις ιστορίες των ελληνικών μύθων, σε καλωσορίζω με ιδιαίτερη χαρά. Δεν χρειάζεται να γνωρίζεις τίποτα για να διαβάσεις αυτό το βιβλίο· ξεκινάει με ένα άδειο σύμπαν. Ασφαλώς δεν απαιτείται «κλασική παιδεία», καμιά γνώση της διαφοράς ανάμεσα στο νέκταρ και τις νύμφες, στους σάτυρους και τους κένταυρους ή στις Μοίρες και τις Ερινύες. Η ελληνική μυθολογία δεν έχει απο-

λύτως τίποτα το ακαδημαϊκό ή διανοουμενίστικο· είναι εθιστική, διασκεδαστική, προσιτή κι εκπληκτικά ανθρώπινη.

Από πού προήλθαν όμως οι μύθοι της αρχαίας Ελλάδας; Το να τραβήξουμε μία ελληνική κλωστή από το κουβάρι της ανθρώπινης ιστορίας και να ανατρέξουμε στην αρχή της, διαλέγοντας έτσι έναν μόνο πολιτισμό και τις αφηγήσεις του, δεν σημαίνει ότι παραγνωρίζουμε το γεγονός πως οι μυθολογίες του κόσμου έχουν μία κοινή πηγή. Οι πρώτοι άνθρωποι, σε όλο τον κόσμο, ένωσαν δέος απέναντι στις δυνάμεις που προκαλούσαν τις ηφαιστειακές εκρήξεις, τις ηλεκτρικές καταιγίδες, τα παλιρροϊκά κύματα και τους σεισμούς. Γιόρταζαν και λάτρευαν τον ρυθμό των εποχών, την πορεία των ουράνιων σωμάτων στο νυχτερινό στερέωμα και το καθημερινό θαύμα της ανατολής του ήλιου. Αναρωτιούνταν πώς άραγε να είχαν αρχίσει όλα. Το συλλογικό ασυνείδητο πολλών πολιτισμών έχει διηγηθεί ιστορίες για θεούς που θυμώνουν, θεούς που πεθαίνουν και ξαναγεννιούνται, θεές της γονιμότητας, θεότητες, δαίμονες και πνεύματα της φωτιάς, της γης και του νερού.

Οι Έλληνες δεν υπήρξαν ασφαλώς ο μοναδικός λαός που κέντησε έναν διάκοσμο θρύλων και παραδόσεων πάνω στον αινιγματικό καμβά της ύπαρξης. Οι θεοί της Ελλάδας, αν προσεγγίσουμε το όλο θέμα αρχαιολογικά και παλαιοντολογικά, ανάγονται στους ουράνιους πατέρες, στις σεληνιακές θεές και στους δαίμονες της «εύφορης ημισελήνου» της Μεσοποταμίας, δηλαδή περιοχών του σημερινού Ιράκ, της Συρίας και της Τουρκίας. Οι Βαβυλώνιοι, οι Σουμέριοι, οι Ακκά-

διοι και άλλοι πολιτισμοί της περιοχής, οι οποίοι άκμασαν πολύ νωρίτερα απ' ό,τι οι Έλληνες, είχαν τις κοσμογονίες και τις λαϊκές μυθολογίες τους, που, όπως οι γλώσσες που τις εξέφραζαν, προέρχονταν από την Ινδία και, σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου, από την προϊστορία περιοχών στα δυτικά της Ινδίας και, τέλος, από την Αφρική, το λίκνο του είδους μας.

Για να διηγηθούμε όμως οποιαδήποτε ιστορία, πρέπει, με μια ψαλιδιά στο νήμα της συνολικής αφήγησης, να ορίσουμε τη δική μας αφετηρία. Είναι εύκολο αυτό στην περίπτωση της ελληνικής μυθολογίας, που σώζεται τόσο λεπτομερής, πληθωρική, ανάγλυφη και ζωηρόχρωμη ώστε να ξεχωρίζει από τις άλλες. Καταγράφηκε και διατηρήθηκε από τους πρώτους ποιητές και μέσα από την αδιάσπαστη συνέχεια της γραφής, σχεδόν από τις απαρχές της, έφτασε έως εμάς. Οι μύθοι των Ελλήνων έχουν πολλά κοινά με αυτούς των Κινέζων, των Περσών, των Ινδών, των Μάγια, των Ρώσων, των Ινδιάνων, των Εβραίων και των αφρικανικών και των σκανδιναβικών λαών, ωστόσο είναι μοναδικοί γιατί αποτελούν, όπως το έθεσε η συγγραφέας και μυθογράφος Ίντιθ Χάμιλτον, «δημιούργημα μεγάλων ποιητών». Οι Έλληνες υπήρξαν ο πρώτος λαός που έφτιαξε συνεκτικές αφηγήσεις, μάλιστα και λογοτεχνία, για τους θεούς, τα τέρατα και τους ήρωές του.

Στην ελληνική μυθολογία αποτυπώνεται η πορεία της εξέγερσης της ανθρωπότητας, της μάχης μας να αποτινάξουμε τον ζυγό των θεών, που μας κακομεταχειρίζονταν, παρενέβαιναν στις υποθέσεις μας, καταδυνάστευαν τον βίο και τον πολιτισμό μας. Οι

Ἕλληνες δεν προσκυνούσαν τους θεούς τους. Αποδέχονταν τη ματαιόδοξη ανάγκη των θεών για τις ικεσίες και τις λατρευτικές πράξεις των ανθρώπων, αλλά πίστευαν πως οι άνθρωποι ήταν ίσοι με τους θεούς. Οι μύθοι τους διαπνέονται από την ιδέα ότι όποιοι κι αν δημιούργησαν αυτόν τον μυστήριο κόσμο, τον σκληρό και θαυμαστό, τον ιδιότροπο και όμορφο, τον παράφορο και άδικο, έπρεπε αυτοί οι ίδιοι να είναι σκληροί, θαυμαστοί, ιδιότροποι, όμορφοι, παράφοροι και άδικοι. Οι Ἕλληνες έφτιαξαν τους θεούς τους κατ' εικόνα τους: φιλοπόλεμους αλλά δημιουργικούς· σοφούς αλλά θηριώδεις· στοργικούς αλλά ζηλότυπους· τρυφερούς αλλά βάνασους· ευσπλαχνικούς αλλά εκδικητικούς.

Ο Μύθος ξεκινάει από την αρχή, αλλά δεν τελειώνει στο τέλος. Αν είχα συμπεριλάβει στην αφήγησή μου ήρωες σαν τον Οιδίποδα, τον Περσέα, τον Θησέα, τον Ιάσωνα και τον Ηρακλή και είχα περιγράψει λεπτομερώς τον Τρωικό Πόλεμο, θα χρειαζόσουν μπράτσο Τιτάνα για να σηκώσεις το βιβλίο αυτό. Με ενδιαφέρει άλλωστε μόνο να διηγηθώ τις ιστορίες, όχι να τις εξηγήσω ή να διερευνήσω τις ανθρώπινες αλήθειες και την ψυχολογική γνώση που μπορεί να κρύβουν. Οι μύθοι αυτοί καθαυτοί είναι αρκούντως συναρπαστικοί, με όλες τις ανησυχαστικές, απροσδόκητες, ρομαντικές, κωμικές, τραγικές, βίαιες, μαγευτικές όψεις τους, ώστε να αιχμαλωτίζουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Πάντως, αν δεν μπορέσεις παρά να αναρωτηθείς τι ενέπνευσε τους Ἕλληνες να επινοήσουν έναν τόσο πληθωρικό και πολυσύνθετο κόσμο προσώπων και γεγονότων, αν αναζητήσεις τις βαθιές αλήθειες που φώλιασαν

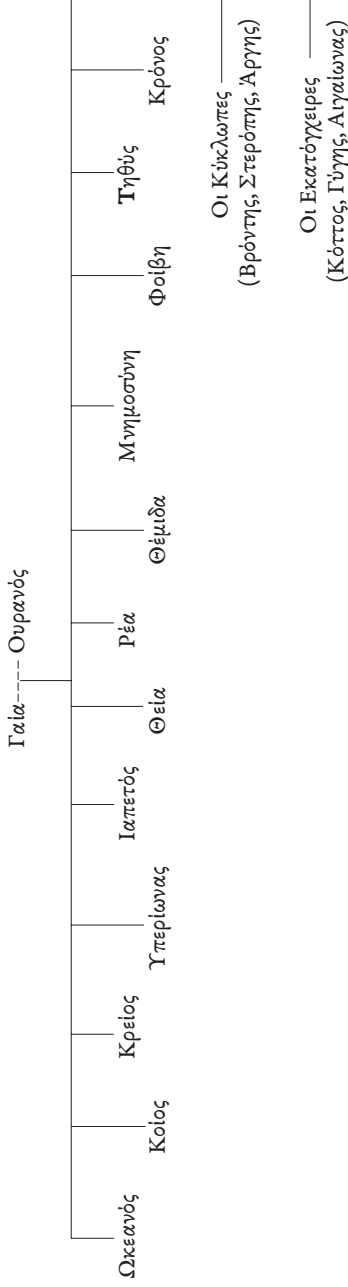
στους μύθους, ασφαλώς θα απολαύσεις ακόμη περισσότερο την ανάγνωση του βιβλίου.

Και αυτό ακριβώς είναι η περιπλάνηση στον κόσμο του ελληνικού μύθου: σκέτη απόλαυση.

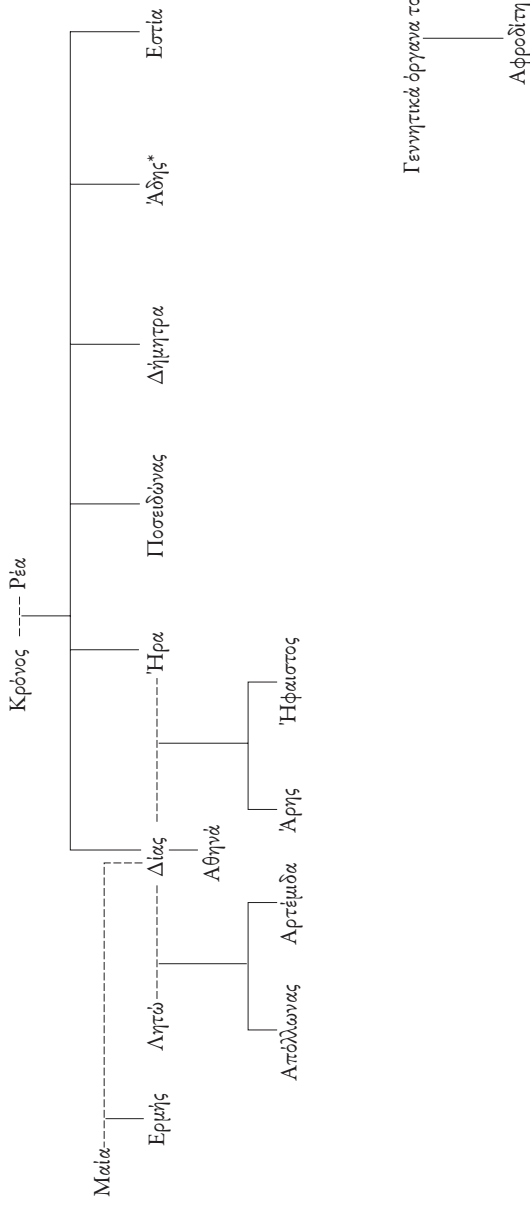
Στίβεν Φράι

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΟΙ

** Αν θέλουμε να ακριβολογήσουμε, ο Άδης δεν ανήκε στους Ολύμπιους, καθώς περνούσε όλο τον χρόνο του στον Κάτω Κόσμο.*

Η ΑΡΧΗ

ΜΕΡΟΣ 1

ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΟΣ

ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ η δημιουργία του σύμπαντος αποδίδεται στη Μεγάλη Έκρηξη, ένα και μοναδικό γεγονός που προκάλεσε την ύπαρξη όλης της ύλης, από την οποία είναι φτιαγμένα τα πάντα και οι πάντες.

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν διαφορετική άποψη. Έλεγαν πως όλα ξεκίνησαν όχι από μια έκρηξη, αλλά από το ΧΑΟΣ.

Άραγε το Χάος ήταν θεός –ένα θεϊκό ον– ή απλώς μια κατάσταση ανυπαρξίας; Ή μήπως το Χάος ήταν κάτι σαν αυτό που σημαίνει σήμερα η λέξη, δηλαδή μια φοβερή ακαταστασία, χειρότερη ακόμη κι από αυτήν εφηβικού δωματίου;

Ας πούμε ότι το Χάος ήταν ένα είδος μεγαλειώδους συμπαντικού χασμουρητού. Ήταν κάτι που έχασκε λοιπόν όπως ένα χάσμα ή το κενό.

Δεν γνωρίζω αν το Χάος παρήγαγε την ύλη και τη ζωή από το τίποτα ή αν τις γέννησε μέσα από ένα χασμουρητό ή ένα όνειρο ή αν τις έκανε να εμφανιστούν ως διά μαγείας με κάποιον άλλο τρόπο. Δεν ήμουν δα εκεί. Ούτε εσύ. Εντούτοις, κατά κάποιον τρόπο ήμασταν, γιατί όλα τα κομματάκια που μας συναποτελούν εκεί ήταν. Αρκεί να πούμε πως οι Έλληνες πίστευαν ότι το Χάος, θες με μια τεράστια αναγούλα, θες με κάτι σαν τεράστιο

ανασήκωμα των ώμων, έναν λόξιγκα, εμετό ή βήχα, ξεκίνησε τη μακρά αλυσιδωτή αντίδραση της δημιουργίας, η οποία κατέληξε σε πελεκάνους και πενικιλίνη και δηλητηριώδημανιτάρια και μουλάρια και θαλάσσια λιοντάρια και σκέτα λιοντάρια, φώκιες, ανθρώπους, νάρκισσους, φόνους, τέχνη, έρωτες και σύγχυση και θάνατο και τρέλα και μπισκότα.

Όποια κι αν είναι η αλήθεια, οι επιστήμονες σήμερα συμφωνούν ότι τα πάντα προορίζονται να επιστρέψουν στο Χάος. Ονομάζουν αυτή την αναπόδραστη μοίρα εντροπία, η οποία είναι συνυφασμένη με τη μεγάλη κυκλική κίνηση από το Χάος στην τάξη και τούμπαλιν. Το παντελόني σου ξεκίνησε ως χαοτικά άτομα που με κάποιον τρόπο συνενώθηκαν κι έγιναν ύλη, η οποία ανασυγκροτήθηκε ανά τους κοσμικούς αιώνες ως έμβια υπόσταση, η οποία μετεξελίχτηκε με το πάσο της σε βαμβακιά, η οποία μετατράπηκε στο ύφασμα που περικαλύπτει τα εράσματα κάτω άκρα σου. Εν ευθέτω χρόνω θα αποχωριστείς το παντελόني σου –όχι τώρα, ελπίζω– και αυτό θα σαπίσει σε κάποια χωματερή ή θα αποτεφρωθεί. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η ύλη του θα ενσωματωθεί τελικά στην ατμόσφαιρα του πλανήτη. Αργότερα (πολύ αργότερα) ο ήλιος θα εκραγεί και θα στείλει κάθε σωματίδιο αυτού του κόσμου, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων του παντελονιού σου, από εκεί που ήρθε, δηλαδή στο ψυχρό Χάος. Ό,τι ισχύει δε για το παντελόني σου ισχύει φυσικά και για την αφεντιά σου.

Άρα από το Χάος άρχισαν όλα και στο Χάος όλα θα τελειώσουν.

Μπορεί τώρα να είσαι ο άνθρωπος που θα ρωτήσει «Και ποιος ή τι υπήρχε πριν από το Χάος;» ή «Ποιος ή

τι υπήρχε πριν από τη Μεγάλη Έκρηξη; Κάτι πρέπει να υπήρχε».

Ε λοιπόν, δεν υπήρχε. Πρέπει να δεχτούμε ότι δεν υπήρχε «πριν», γιατί δεν υπήρχε ακόμη Χρόνος. Δεν είχε πιέσει κανένας το κουμπί έναρξης του Χρόνου. Κανένας δεν είχε φωνάξει «Τώρα!» Και αφού δεν είχε δημιουργηθεί ακόμη ο Χρόνος, δεν θα μπορούσαν να έχουν νόημα οι όποιοι χρονικοί προσδιορισμοί: «πριν», «κατά τη διάρκεια», «όταν», «έπειτα», «μετά το μεσημεριανό», «την περασμένη Τετάρτη» κτλ. Παλαβό, αλλά τι να κάνεις;

Η αρχαία ελληνική λέξη που σημαίνει «όλα όσα υπάρχουν», δηλαδή «το σύμπαν», είναι η λέξη ΚΟΣΜΟΣ. Και προς το παρόν –αν και το «παρόν» δηλώνει χρόνο και δεν έχει νόημα ακόμη (όπως δεν έχει και το «ακόμη»)– ο Κόσμος είναι το Χάος και μόνο το Χάος, γιατί μόνο το Χάος υπάρχει. Είμαστε, ας πούμε, σε μια φάση προθέρμανσης, κουρδίσματος της ορχήστρας...

Όπου να 'ναι όμως, τα πράγματα θα αλλάξουν.

Η ΠΡΩΤΗ ΤΑΞΗ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ΑΠΟ ΤΟ ΑΜΟΡΦΟ ΧΑΟΣ ξεπήδησαν δύο δημιουργήματα: το ΕΡΕΒΟΣ και η ΝΥΞ. Το Έρεβος ήταν το σκοτάδι· η Νυξ ήταν η νύχτα. Αυτά ζευγάρωσαν αμέσως μεταξύ τους και ανέλαμψαν οι καρποί της ένωσής τους, η ΗΜΕΡΑ, η μέρα, και ο ΑΙΘΗΡ, το φως.

Ταυτόχρονα –γιατί τα πάντα πρέπει να συμβαίνουν μαζί ώσπου να υπάρξει ο Χρόνος, που θα διαχωρίσει τα συμβάντα– το Χάος γέννησε άλλες δύο οντότητες. Αυτές ήταν η ΓΑΙΑ, δηλαδή η γη, και ο ΤΑΡΤΑΡΟΣ, τα έγκατα και τα σπήλαια της γης.

Μπορώ να μαντέψω ίσως τι σκέφτεσαι. Αυτά τα δημιουργήματα –Μέρα, Νύχτα, Φως, Έγκατα και Σπήλαια– ακούγονται αρκετά γοητευτικά, όμως δεν είναι θεοί ή θεές και δεν διαθέτουν καν προσωπικότητα. Μπορεί επίσης να σκέφτηκες ότι, αφού δεν υπήρχε χρόνος, δεν μπορούσε να υπάρξει δραματική αφήγηση, ιστορίες· διότι μια ιστορία προϋποθέτει ότι κάτι συνέβη μια φορά κι έναν καιρό και ότι κάτι συνέβη μετά από αυτό.

Με το δίκιο σου θα τα σκεφτόσουν αυτά. Από το Χάος προέκυψαν αρχικά πρωτογενείς, στοιχειακές αρχές που στερούνταν ουσιαστικά ζωντάνιας, χαρακτήρα ή ενδια-

φέροντος. Αυτές ήταν οι ΑΡΧΕΓΟΝΕΣ ΘΕΟΤΗΤΕΣ, η Πρώτη Τάξη θεϊκών όντων, από τα οποία προήλθαν όλοι οι θεοί, οι ήρωες και τα τέρατα της ελληνικής μυθολογίας. Η παρουσία τους πλανιόταν πάνω από τα πάντα και σάλεψε κάτω από τα πάντα... εν αναμονή.

Το βουβό κενό του κόσμου τούτου γέμισε όταν η Γαία γέννησε από μόνη της δύο γιους.* Ο πρώτος ήταν ο ΠΟΝΤΟΣ, η θάλασσα, και ο δεύτερος ο ΟΥΡΑΝΟΣ –που σ' εμένα είναι πιο γνωστός ως URANUS**–, ένα όνομα που έφερε πάντα μεγάλη χαρά στα παιδιά από εννέα έως ενενήντα ετών. Επίσης έσμιξαν η Ημέρα με τον Αιθέρα, και γεννήθηκε από την ένωσή τους η ΘΑΛΑΣΣΑ, το θηλυκό αντίστοιχο του Πόντου.

Ο Ουρανός, που προτιμούσε να προφέρει το όνομά του Οορανός, ήταν το ουράνιο στερέωμα, καθώς τότε, στις απαρχές της δημιουργίας του σύμπαντος, οι αρχέγονες θεότητες πάντοτε ήταν τα πράγματα που αντιπροσώπευαν και διαφέρονταν.*** Θα μπορούσαμε να πούμε πως η Γαία ήταν η γη των λόφων, των κοιλάδων, των σπηλαίων και των βουνών, η οποία πάντως είχε τη δυνατότητα να πάρει μια μορφή που περπατούσε και μιλούσε. Τα σύννεφα του Ουρανού βρισκόνταν σε διαρκή κίνηση και αναταραχή

* Αυτό το τέχνασμα, της παρθενογένεσης, απαντάται ακόμη στη φύση. Στα αφίδια, σε ορισμένες σαύρες και ακόμη και στους καρχαρίες, το φαινόμενο είναι σχετικά συχνό. Από αυτόν τον τρόπο αναπαραγωγής δεν προκύπτει η ποικιλία που επιτρέπουν δύο διαφορετικά γονιδιώματα. Όσον αφορά τη γένεση των ελληνικών θεών, αυτοί που έχουν ενδιαφέρον είναι όλοι τους καρπός δύο γονέων, όχι ενός. (Οι υποσημειώσεις χωρίς την ένδειξη Σ.τ.Μ. είναι του συγγραφέα.)

** Πρόκειται για τη λατινική, και αγγλική, ονομασία. (Σ.τ.Μ.)

*** Η λέξη ουρανός έχει αυτή τη σημασία στα ελληνικά ακόμη και σήμερα.

από πάνω της, αλλά μπορούσαν, και αυτά, να πάρουν μια μορφή που ενδεχομένως θα αναγνωρίζαμε. Ήταν τόσο νεογέννητα τα πάντα. Δεν είχε σταθεροποιηθεί σχεδόν τίποτα.